

Марко Јовановић

Студент докторских студија
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет, Београд
markoantonije22@gmail.com

УДК: 27-277.2

Рецепција Старог Завета у Еванђељу по Матеју: наводи испуњења

Сажељак: Овај рад се бави рецепцијом Старог Завета у Еванђељу по Матеју преко истраживања порекла, улоге и смисла навода испуњења. Полази се од претпоставке да је Матеј својој приповести додао светописамске наводе, како би подвукао њен континуит са библијском историјом спасења и остварења обећања о вечном заједништву Бога са својим народом у личности Исуса Христа. Истраживање је усредсређено на једанаест таквих навода, на облик њиховог текста и комуникативну улогу у еванђелској приповести.

Кључне речи: Еванђеље по Матеју, Стари Завет, наводи испуњења, комуникативна сврха

Матејево Еванђеље карактерише нарочито занимање за остварење Божијих обећања из Старог Завета у кључним тачкама живота и деловања Исуса Христа. Учесталост позивања на светописамске текстове, оно се издваја од свих новозаветних списа. Наводи испуњења су у том погледу нарочито важни.¹ Њихова функција, порекло и смисао унутар еванђелске приповести суочава нас са питањем легитимности Матејеве интерпретације Писма и ерминевтичком позадином његове употребе.

Након што их дефинишемо, размотрићемо њихово порекло, расветлићемо улогу коју имају у приповести и, на крају, како комуницирају са читаоцима у прошлости и садашњости. Полазимо од претпоставке да њихова функција није у томе да послуже као светописамски докази Исусовог идентитета и делатности, већ да укажу на континуитет историје спасења кроз брижљиво смештање месијанског доба у контекст испуњења старозаветних обећања.

1. Карактеристике

Специфичност Матејевих старозаветних навода састоји се у јединственој формули која уводи светописамске текстове: ἵνα (οὕτως) πληρωθῆ τὸ ῥηθὲν

¹ У науци ови наводи се различито именују. Често се називају рефлексивним наводима (*Reflexionszitate*), наспрот контекстуалним (*Kontextzitate*) који долазе из посебног извора, и наводима испуњења (*formula quotation, fulfillment quotation, fulfillment formula quotation, Erfüllungszitate*). Carson, D. A., Williamson, H. G. M. (прир.), у: *It is written: Essays in honor of Barnaba Lindras*, Cambridge University Press, New York, 1988, 205–207.

διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος“. Састављена је на основу Мк 14 49 у складу са Матејевим концептом испуњења. Истрајавање на овом необичном виду коментарисања сврстава Матеја у писце који следе јеврејски обичај цитирања. Бројност текстова на које Матеј упућује у свом Еванђељу чини га јединственим у израилској приповесној литератури и најдиректније упућеним на Писмо од свих новозаветних аутора.² Изгледа да је своју интерпретативну делатност Матеј повезао са Исусовом праксом (13 14–15), уграђујући сопствени изум у ауторитативно тумачење јединог Учитеља (23 10).

На први поглед се чини да наводи испуњења у великој мери утичу на облик приповедне епизоде у којој се налазе. Међутим, ако бисмо формулу и навод уклонили, приповест би неометано текла. То значи да је реч о коментарима које је аутор придодео постојећој грађи. Уколико се као критеријум за одређивање навода испуњења узме да формула и светописамски текст увек иду заједно и да представљују додатак Еванђелисте, укупно их је десет. Међутим, готово да постоји сагласност да Мт 2 5 треба сврстати у наводе Испуњења, будући да је његова формула редакторски прилагођена контексту приповести.³ У том случају једанаест навода⁴ се налази у средишту нашег разматрања.

Имена великих старозаветних пророка Исаије и Јеремије наводе се пет пута (2 17–18; 4 14–16; 8 17; 12 17–21; 27 9–10). То говори о значају који им је ранохришћанска егзегеза придавала. Матеј пет пута наводи из *Књије њорока Исаије* (1 23/ Ис 7 14; 4 14–16/ Ис 9 1–2; 8 17/ Ис 53 4; 12 17–21/ Ис 42 1–4, једном у састављеном наводу, 21 5/ Ис 62 11 и Зах 9 9). Само један навод долази из *Књије њорока Јеремије*, у вези са Иродовим покољем витлејемске деце (2 17/ Јер 31 15). Иако у другом случају текст не припада Јеремији (27 9–10), присуство његових мотива је тешко негирати. Значај Малих пророка је посведочен у четири навода испуњења (2 5/ Мал 5 2 и 2 Сам 5 2; 2 15/ Ос 11 1; 21 4–5/ Зах 9 9; 27 9–10/ Зах 11 12–13). Њихова имена се, међутим, не наводе. То може да значи да Матејева заједница није поседовала ову пророчку збирку

² Luz, U., "Intertexts in the Gospel of Matthew," *HTR* 97, 2 (2004), 135–136.

³ Stanton, G., *Ibid.*, 206.

⁴ Листа Матејевих навода према књизи: Moyise, S., *The Old Testament in the New: An Introduction*, T&T Clark, London — New York, 2001, 39.

<i>Матеј</i>	<i>Писмо</i>	<i>Еванђелски гођађаји</i>
1 22–23	Ис 7 14	Девичанско рођење Емануила
2 5b–6	Мих 5 1,3 и 2 Сам 5 2	Рођење у Витлејему
2 15b	Ос 11 1	Бекство из Египта
2 17–18	Јер 31 15	Покољ витлејемске деце
2 23b	?	Исус Назарећанин
4 14–16	Ис 9 1–2	Светлост народима у Галилеји
8 17	Ис 53 4	Месијанска исцељења
12 17–21	Ис 42 1–4	Божији слуга и нада незнабожаца
13	Пс 78 2	Зашто Исус учи у причама
21 4–5	Ис 62 11; Зах 9	Улазак Месије у Јерусалим
27 9–10	Зах 11 12–13	Јудин крај (Лончарева њива)

у целини,⁵ или да их је, на тај начин, Матеј разликовао од Великих пророка. Мт 13 35 представља навод из *Књије Исалама* (78 2) у светлу испуњења проштва, што значи да је у ранохришћанским круговима ова поетска збирка уживала узвишен статус пророчке књижевности. Мт 2 23 је посебан, јер не указује на одређени текст, већ уопштено упућује на испуњење пророчких очекивања у погледу места Исусовог обитавања.

2. Порекло

Приметно је да се, по свом облику, текст Матејевих навода знатно разликује и од Септуагинте и од масоретског текста. Он је мешовит, што значи да је често ближи МТ него LXX. Остаје недоумица да ли је то последица Матејеве редакторске активности или плод раније интерпретативне активности хришћанских писмознанаца, с обзиром на то да је Матеј био изузетно „конзервативан“ у поступању са изворима.⁶ Ако је Матеј примио ове текстове из предања, у ком облику су могли да дођу до њега?

Поједини истраживачи су доступност светописамских навода доводили у везу са *Књијама сведочансйава* које су кружиле у ранохришћанским заједницама. Ова теорија је настојала да учесталост старозаветних навода у новозаветним списима доведе у везу са апологетским мотивима и практичним потребама ране Цркве. Збирка одабраних старозаветних навода је могла да буде много практичнија и доступнија од скупоцених свитака. Тешко је замислити неког од новозаветних писаца како размотава читав свитак у намери да цитира неко место из Старог Завета. Могуће је да су одређена помоћна средства, попут бележница или дрвених таблица премазаних воском, првобитно употребљаваних у школи или трговини, коришћена као прикладно средство за читање одабраних одељака из Светог писма у богослужењима и проповеди.⁷ Можда је аутор *Майејевој еванђеља* могао доћи у додир са таквим збиркама. Оне су биле важне за заједнице које дуго нису биле у могућности да Свето писмо поседују у целовитом облику.⁸

⁵ Према Хамовом запажању (Ham, C. A, *The Minor Prophets in Matthew's Gospel*, у: Moyise, S., Menken, M. J. J., *The Minor Prophets in the New Testament*, T&T Clark, London — New York 2009, 40), Матеј не чита Мале пророке као једну књигу. Он не познаје или не поседује све пророчке списе, јер цитира само њих пет. Значај ових списа се тиме не умањује. *Еванђеље* их уважава, као што то чини и кумранска егзегеза.

⁶ Уп. Luz, U., „The Gospel of Matthew: A New Story of Jesus, or a Rewritten One?“ у: *Studies in Matthew*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Cambridge U.K. 2005, 18–28.

⁷ Види: Hodgson Jr, R., „The Testimony Hypothesis“, *JBL*, 98/3 (1979), 361–378.

⁸ О улози и значају ове хришћанске „иновације“ и њеној идејној позадини, види: Young, F. M., *Biblical Exegesis: The Formation of Christian Culture*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, 12–17.

Међутим, ова теза не објашњава у потпуности различитост текста у Матејевим наводима. Према другој, збирке старозаветних сведочанстава нису биле састављене из кратких, контекстом неповезаних цитата. Смислено навођење једног светописамског места захтевало је познавање његовог ширег контекста.⁹ Отуда се претпостављало да су збирке старозаветних навода садржавале дуже текстуалне целине, што је омогућавало мисионарима да се лакше и успешније позову на одређени старозаветни текст у свом спису или проповеди.

Кумранске збирке месијанских текстова, 4QFlor (2Сам 7 10–14; Пс 1 1; Пс 2 1) и 4QTest (Понз 18 18; Бр 24 15; Понз 33 8–11), говоре у прилог овој тези, будући да садрже тематски распоређене одломке, од важности за веровање заједнице. Неки нису прецизно наведени, или су спојени са другим, како би пружили неопходан смисао.¹⁰ Њиховим се открићем објашњава како је дошло до тога да у *Матејевом еванђељу* поједини текстови буду приписани погрешном аутору. Усредсређујући се на важност првобитног контекста, ни ова претпоставка не успева да у потпуности одговори на специфичност старозаветног текста Матејевих навода.

Неки истраживачи су претпоставили да иза *Матејеве еванђеља* стоји софистицирана егзегетска школа, налик есенској.¹¹ Текстови Писма су јој били доступни у различитим облицима, од јеврејских варијанти, преко грчких и арамејских превода, све до различитих верзија LXX.¹² Уколико је Матеј користио друге традиције, да ли је LXX и даље била његова Библија, као што се то обично приписује већини новозаветних писаца?¹³

Имајући у виду флуидност текстуалних традиција у првом веку, могуће је да је за своје наводе Матеј користио више текстуалних варијанти. Могућа зависност ових навода од хеленистичких и јеврејских традиција, као и од арамејских таргума, још увек је од помоћи у објашњавању њиховог

⁹ Dodd, C. H., *According to Scriptures: The Substructure of New Testament Theology*, Nisbet, London, 1952, 27–30; 107.

¹⁰ У случају 4QFlor имамо пример протумачене збирке, што је поједине истраживаче навело да ову збирку навода сврстају у пешарим. Види: Veber, E., (прир.), *Kumranski rukopisi iz pećina kraj Mrtvog mora*, BIGZ, Beograd 1983², 361. Спајање текстова имало је за циљ да укаже на две Месије, на Давидов изданак и Тумача Закона, који ће према Пс 2 1 наићи на одбацивање у контексту последњих дана из Дан 12 10. Коментари приређивача ове антологије су значајни, не само због тога што сведоче како су различити текстови спајани у складу са веровањем заједнице већ зато што творе одређену христологију. У овој месијанској егзегези главни нагласак је стављен на свештеничку, егзегетску и политичку функцију двојице очевиних Месија. Види: Moyses, S., *The Old Testament in the New: An Introduction*, 12.

¹¹ K. Stendahl, *The school of St. Matthew, and its use of the Old Testament*, Uppsala, Lund 1968².

¹² Према Менкеновом становишту, Матејеви наводи долазе из „измењене“ LXX, која није сачувана. Menken, M. J. J., *Matthew's Bible: The Old Testament Text of the Evangelist*, Leuven University, Leuven, 2004, 133–142.

¹³ Stanton, G., *Ibid.*, 213.

порекла,¹⁴ упркос настојањима многих истраживача да се њихов нарочит облик представи као производ Матејеве месијанске егзегезе.

3. Значење појма *Исцїуење*

Формулишући своје јединствене наводе, Матеј је одговорио на *сїољашиње изазове*:¹⁵ (1) разлаз јудејских и хришћанских заједница и (2) препознавање хришћанства као новог покрета, другачијег од фарисејског јудејства, од стране Римског царства.¹⁶ Не треба изгубити из вида да је њихова првенствен улога теолошке природе. Заједно са наводима које је Матеј затекао, редиговао или додао постојећим предањима, они указују на Стари Завет као теолошку матрицу кроз коју се искуство општења са Месијом артикулише.

На концепту *исцїуења* Матеј гради мост између искуства нове стварности које утемељује заједницу и Божијих обећања у Писму. Ново и старо се тако чувају у међусобној прожетости (9 17; 13 52). То је у складу са Матејевим настојањем да своју приповест доведе у наглашенију везу са тематиком Писма. Наглашавајући повезаност искуства Господњег присуства у својој заједници, Цркви, са старозаветним ауторитативним предањем, Матеј је два формативна пола своје заједнице ставио у нераскидив однос.

У Матејевој употреби *πληροῦν* и *πληρώμα* (3 15; 5 17; 13 48; 23 32) означавају остварење, испуњење онога што је недостајало или разјашњење. Према томе, уводна формула казује да се истинско значење светописамског текста открило тек када су се збили одређени догађаји.¹⁷ Начином на који се стварност Божијег спасења у Исусу повезује са садржајем Светог Писма, читаоцима се сугерише да се оно се не исцрпљује у строгој усредсређености на Закон. У ствари, испуњење указује на то да је Писмо отворено према одлучујућем догађају унутар или изван историје.¹⁸ Могућност да се смисао библијског текста протегне изван самореперентне упућености на разумевање приповести, као и друштвених и богослужбених прописа Торе, зајима се на динамичној идеји (новог) Савеза (Јер 31 31–34; 32 40; Јез 11 9; 36 26) и концепту изабраног остатка (Ис 6 13; 10 22; 56 3–8; Јер 23 5.6; 33 14–16; Јез 34 23.24; 37 24–27).¹⁹ Ова два аспекта старозаветне теологије су језгровито изражена у Матејевим наводима испуњења.

¹⁴ Jones, I., „Matthew“, у: Barclay, J., Sweet, J. (прир.), *Early Christian Thought in its Jewish Context: Essays in honor of Morna D. Hooker*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, 62.

¹⁵ О значају „фактора споља“ за настројење и развој (библијске) теологије, види: Кубат, Р. С., *н. г.*, 315–341.

¹⁶ Luz, U., „Intertexts in the Gospel of Matthew“, *HTR* 97/2 (2004), 136.

¹⁷ Müller, M., „The Reception of the Old Testament in Matthew and Luke-Acts: From Interpretation to Proof from Scripture“, *NT* 43/4 (2001), 318–319.

¹⁸ Müller, M., *The First Bible of the Church*, (JSOTSS 206), Sheffield Academic Press, Sheffield 1996, 133–136. Уп. Кубат, Р., *н. г.*, 165–183.

¹⁹ Müller, M., *Ibid.*, 137.

4. Како Месија испуњава старозаветна пророштва

Унутар еванђелске приповести наводи пружају читаоцима дожанску тачку гледишта на историју спасења. Они објашњавају како се смисао светописамског текста остварио у новој ситуацији. Не само што казују да Писмо стоји у сагласју са основном теолошком претпоставком *Еванђеља*, они укључују заједницу, са њеним потребама и дилемама, у разумевање еванђелске приче о Исусу Христу. У прегледу који следи указаћемо на њихове формалне карактеристике, истражићемо њихову теолошку функцију унутар приповести и указаћемо на евентуално присуство њиховог првобитног контекста кроз заступљене мотиве и типологију.

4.1. Ис 7 14 у Мт 1 23

Закључујући први део перикопе (1 18–22), навод има за циљ да девичанско зачеће Исуса објасни као остварење Божије воље да ће Месија, (1 18) као *Син Давидов* (1 20), донети Божије присуство (1 23) свом народу кроз стваралачку активност Светог Духа.²⁰ Изостављањем пророковог имена из уводне формуле (διὰ τοῦ προφήτου) и приписивањем његовог садржаја Богу (τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Κυρίου) у 22. ст., читаоци се подсећају на дожанско порекло зачећа и Исусову предстојећу улогу у поретку спасења. Блискост текста LXX огледа се у употреби именице *девица* (παρθένος), уместо *младе жене* (ἡ ἀλμᾶ ΜΤ; νεάνις Акиле, Симаха и Теодота).²¹

Други део навода (Ис 7 14; уп. 8 8.10) продубљује теолошки значај догађаја. Његов необичан облик је сугестиван. Док LXX гласи: „и ти ћеш га (καλέσει) назвати Емануил“, Матеј чита: „они ће га назвати (καλέσουσιν) Емануил“. Као Месија, Исус доноси заједници Божије спасоносно присуство (1 21), које она препознаје у значењу имена Емануил: „са нама је Бог“ (μεθ’ ἡμῶν ὁ θεός). Пружајући увид у значајан христолошки мотив унутар целокупне приповести (уп. 18 20 и 28 20), он истовремено укључује искуство Црквене заједнице у *ново ишчишћавање* одломка. Од самог почетка она учествује у разумевању Исусовог идентитета.²²

4.2. Мих 5 1 и 2Сам 5 2 у Мт 2 6

У приповести о Христовом рођењу у Витлејему и доласку мудраца (2 1–5а) писмознаници одговарају на Иродово питање о месту рођења Месије наво-

²⁰ Tatum, W. B., „The Origin of Jesus Messiah’ (Matt 1:1, 18a): Matthew’s Use of Infancy Traditions“, *JBL* 96/4 (1977), 531.

²¹ Beaton, R., *Isaiah’s Christ in Mathew’s Gospel*, (SNTSMS 123), Cambridge University Press, New York 2002. 88–90.

²² Beaton, R., „Isaiah in Matthew’s Gospel“, у: Moyise S., Menken, M. J. J. (прир.), *Isaiah in the New Testament*, T&T Clark, London — New York, 2005, 65–66. Супротно томе: France, R. T., *The Gospel of Matthew*, NICT, William B. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan — Cambridge 2007, 49.

ђењем навода који је састављен из Мих 5 1 и 2 Сам 5 2 (1 Дн 11 2), уз редакторски прилагођену формулу (Мт 2 5b). Доводећи Исусово порекло у вези са Давидовим Витлејемом, овај навод представља својеврсни „географски крешендо“ (заједно са 2 15, 18, 23; 4 15–16).²³ Док је у Мих 5 1 Витлејем незнатан наспрам далеко бројнијих градова Јуде (ὀλιγοστός), у Матејевом наводу се његова важност истиче употребом прилога „никако“ (οὐδαμῶς).²⁴ Текстуалне измене одражавају Матејево читање одломка у светлу месијанског догађаја. Креативним повезивањем два пророчка текста, идентитет Месије се посматра кроз његову улогу, а у складу са наглашеном давидовском христологијом. Исус ступа у историју Израила као давидовски вођа (ἡγούμενος, а не ἄρχοντας као у Мих 5 1) и истински пастир који, за разлику од свештеника и писмознанаца (2 4), спашава „свој народ од грехова њихових“ (1 21).²⁵

4.3. Ос 11 1 у Мт 2 15

Описујући како је Исус као дете био принуђен да са својом породицом пронађе сигурност у Египту, далеко од Иродових злих намера (2 13–14; 16–18), Матејев опис доноси још један „географски“ навод. Први пут се Ос 11 1 тумачи месијански. Његов текст је ближи МТ и грчким преводима Симаха, Теодотина и Аквиле. Иако LXX следи смисао јеврејског, он напушта његов ред речи, пружајући другачије читање: „из Египта призвах/сабрах децу његову“ (μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ).²⁶ Можда се Матеј због тога определио да грчки текст свог навода усклади са јеврејским.

Исусов одлазак, боравак (2 13–15) и повратак из Египта (2 19–23) испуњење је Божијег наума (ὕλὸς Κυρίου) за његовог Сина. Контекст навода и приповести наглашава да је Исус истински Син Божији.²⁷ Он отелотворава Израилово искуство у изласку из Египта, пружајући заједници предокус онога што ће Бог учинити у његовом другом изласку. Типолошки потенцијал пророчког текста се остварује. Исус је верни Израил (уп. 4 1–11), насупрот оном неверном из Ос 1 1–11.²⁸

²³ Tatum, W. B., *Ibid.*, 532–533.

²⁴ Матејев текст одаје „руку“ редактора који је наводе умешно прилагодио својој теолошкој и контекстуалној концепцији: Исус јесте Месија, а његова улога је пресудна у историји Израила и читавог света, из перспективе свеукупне приповести. Отуда Витлејем „никако“ није најмањи или мање значајан у односу на Јудине владарске градове.

²⁵ Ham, C. A., *Ibid.*, 42–45. Уп. France, R. T., *Ibid.*, 73.

²⁶ О текстуалној форми навода, види: France, R. T., *Ibid.*, 80, и Ham, C. A., *Ibid.*, 43.

²⁷ Ричард Франц сматра да је овај текст типолошки изузетно богат. Он скреће пажњу на то да елементи из шире приповести и навода (Египат, маги, дарови из Арабије) пружају додатну димензију значењу географског подручја, укљученом у припрему за долазак Израиловог Месије. Види: R. T. France, *Ibid.*, 78.

²⁸ Ham, C. A., *Ibid.*, 43–44.

4.4. Јер 31 15 у Мт 2 18

Насупрот мишљењу појединих истраживача, овај необичан навод, текстуално близак LXX, не конструше приповест о Иродовом убиству витлејемске деце (2 16).²⁹ Смисао трагичног догађаја, који окружује долазак Месије, проматра се употребом светописамског типолошког модела (опасност — издвљење). Покољ витлејемске деце повезан је са коначним одвођењем израилског народа за време вавилонске депортације у Рами 586. год. пре Христа.

У Јеремијином контексту несрећа изгнаника је знак наде да ће Бог остати привржен свом Савезу (31 8–14). Рахиља се позива да престане да плаче за својом децом, јер ће се изгнаници вратити (31 16–17). Исус, који је избегао покољ, сада постаје истинско средиште Божијег издвљења. Рама није значајна само због тога што представља место изгнанства (Јер 40 1). Према традицији, Рахиљин гроб се налазио у близини Витлејема (Пост 35 19–20).³⁰ Матеј је, тако, импресивном егзегезом пророчког текста, још једном подвукао да је Исусов месијански идентитет у вези са Витлејемом, указујући и на то да ће Бог одлучно интервенисати у свету у којем влада тиранија над слабима и немоћнима. Док је Исусово царско достојанство и послање у свему другачији од Иродовог, овај навод казује да су Исусово страдање и смрт најављени већ догађајима из његовог детињства.³¹

4.5. Одбачени Месија у Мт 2 23

Исусов повратак из Египта и изненађујући одлазак у галилејски „град“ Назарет је политички мотивисан. Због тога је Јосиф морао да заобиђе Јудеју (Мт 2 22). Закључни навод у другом поглављу је јединствен. Уместо на једног пророка упућује се на пророке уопште. Формула је такође другачија: уместо партиципа (λέγοντος) на крају уводне формуле налази се предлог ὅτι. Он не уводи одређени светописамски одељак, већ указује на присуство одређене пророчке теме (уп. 26 56).³²

Упркос покушајима да се назив *Назаретанин* (Ναζωραῖος) постави у светописамски контекст,³³ изгледа да је смисао овог необичног навода да Исус-

²⁹ Према Францовом мишљењу (France, R. T., *Ibid.*, 83–84.), овај навод представља коментар Еванђелисте већ постојећој причи. Супротно томе: Davies, M., *Matthew*, Sheffield Phoenix Press, Sheffield 2009², 36–37.

³⁰ France, R. T., *Ibid.*, 88.

³¹ Davies, M., *Ibid.*, 37.

³² Изостанак упућивања на светописамско место Ходсон (Hodgson Jr., R., *н. г.*, 373.) објашњава тиме да је Матеј у завршни део 2. поглаља укључио поднаслов из свог извора сведочанстава (ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται), након којег је вероватно следио извесан број светописамских места у вези са Исусовим боравком у Назарету. Зашто се Еванђелиста, у том случају, није определио за један од њих?

³³ Било кроз потрагу за могућим значењима консонаната *nsr* (у Ис 11 1; Ис 42 6; 49 6; Јер 31 6) или повезивањем фразе из 23. стиха са Самсоном (*nasir* у Суд 13 7; 16 17). Опширније: France, R. T., *Ibid.*, 93–98.

сов боравак у Назарету представи у складу са раширеним пророчким очекивањем Месије који неће бити признат и којег ће, напoкон, његов народ одбацити (уп. Зах 9–14; Пс 22 69; Ис 52 13 — 53 12).³⁴

4.6. Ис 9 1–2 у Мт 4 15–16

Пажљивим поступањем са грађом из Мк 1 14–15, Матеј указује на почетак нове фазе у Исусовом јавном деловању у Галилеји (4 12–17 — 16 21; уп. Мк 1 21). Исусово повлачење у Капернаум такође је иницирано политичким разлозима, заточењем Јована Крститеља (4 12). Уводна формула (ст. 14) и текст Ис 9 1–2 (LXX Ис 8 23 — 9 1) објашњавају његове теолошке импликације. Трагови овог светописамског коментара у претходним стиховима сведоче о пажљивом редакторском поступку.³⁵ Почетак мисије у Галилеји је представљен као ступање есхатолошке светлости у мрак незнабожачке Галилеје (Γαλιλαία τῶν ἔθνῶν). Особени редакторски захвати сугеришу да је реч о христолошки оријентисаној егзегези текста.³⁶

Његов краћи и сведенији облик приближава га јеврејском тексту. У последњој линији, ближој LXX, извршена је промена глагола из футура у аорист (ἴδετε у εἶδεν; λάμψει у ἀνέτειλεν), којом се наглашава да се месијански догађај остварио.³⁷ Текст „оцртава“ границе Галилеје, усредсређујући се на предео Капернаума и галилејског језера, од значаја за наставак приповести. Опис духовног стања у Галилеји (ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει [...] ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου) упућује на два повезана аспекта. Са једне стране, афирмише се део првобитног контекста. Предели који су међу првима претрпели страдање и исељавања за време асирске најезде 732. год. пре Хр., још увек су део Израила: њима долази Месија (уп. 4 16). Ступањем месијанске светлости у ток историје и незнабошци се укључују у нови поредак.³⁸ У коначном следу догађаја мрачна Галилеја, а не Јудеја, постаје предео у којем се божанска *свејлост* уздиже (φῶς ἀνέτειλεν) над свим људима.³⁹

³⁴ Према Алисону (Allison Jr., D. C., „Matthew“, у: Muddiman, J. and Barton, J., (прир.), *Gospels*, OBC, New York 2001, 34–35.) нејасно навођење Назарета је у вези са називом „Назаретани“ сиријских хришћана и јудеохришћанског покрета који је познат из Отачких списа.

³⁵ У 13. стиху τὴν παραθαλασσίαν ἐν ὀρίοις Ζαβουλῶν καὶ Νεφθαλίμ одговара речима γῆ Ζαβουλῶν καὶ γῆ Νεφθαλίμ, ὁδὸν θαλάσσης из 15. стиха.

³⁶ Франц (France, R. T., *Ibid.*, 141.) сматра да је могуће да је овај текст на грчки преведен са прото-масоретског текста. У сваком случају он пружа увид у учинке егзегезе, која је мотивисане хришћанским искуством.

³⁷ За детаљну анализу текстуалне зависности навода од постојећих традиција, види: Veaton, R., *Ibid.*, 97–101.

³⁸ *Исцјо*, 106–107.

³⁹ То је у складу са ширим контекстом Ис 9 6–7 и 42 7 у којима се истиче окренутост према незнабошцима. У наставку *Еванђеља* првенство Израила (8 11–12; 10 5–6; 15 14.26) и место незнабожаца у поретку спасења (21 43) постепено ће се преплитати, све до тренутка у којем ће окретање Цркве незнабошцима постати заповест васкрслог Господа на Галилејској гори (28 16–20).

4.7. Ис 53 4 у Мт 8 17

Смештен унутар сложене приповести о месијанским исцељењима међу Израилом и незнабошцима (Мт 8–9), текст овог навода је најприближнији МТ и преводима Аквиле и Симаха.⁴⁰ Исусова исцељења се повезују са одељком из Четврте песме Јахвеовог Слуге (52 13 — 53 12),⁴¹ који се у ранохришћанској егзегези тумачио у контексту Исусових спасоносних страдања (1Пт 2 24; уп. Рим 4 25). Међутим, Матеј га разумева другачије, и на тај начин обogaђује наша сазнања о распону месијанске егзегезе у новозаветним списима.

Уместо крсног страдања и ношења људских грехова (τὰς ἀμαρτίας LXX), Исус се овде суочава са стварним физичким страдањима, слабостима (τὰς ἀσθενείας) и болестима (τὰς νόσους) његовог народа. Креативним укључивањем овог текста у приповест о Исусовим месијанским исцељењима у Израиљу, Матеј подвлачи да Исус, као Син Божији, Син Давидов и Слуга Господњи (8 17; 12 18–21; 12 18–21.23), узима стварно учешће у животу скрханог човечанства, пружајући му исцељење и слободу од греха и смрти у освит есхатолошког доба.⁴²

4.8. Ис 42 1–4 у Мт 12 18–21

Мотив Слуге Господњег још једном долази до изражаја. У прерађеном прегледу из Мк 3 7–12, Матеј говори о Исусовом повлачењу услед непријатељства његових противника (12 14) и о покушају да глас о његовом месијанству не доспе у јавност (12 15–16). Он не пропушта да својим читаоцима пружи светописамско објашњење за овај догађај. Нагласак је, такође, на његовој исцелитељској делатности, у којој се пројављују његов месијански карактер и улога. То је најдужи и најсложенији навод, са становишта облика текста и његове функције у приповести. Будући да у првој линији не идентификује Слугу, као што је случај у LXX (Ἰακωβὸς ὁ παῖς μου [...] Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου), текст је ближи МТ. Ипак, изгледа да је реч о веома слободној верзији текста, који је прерађен у складу са јеврејским.⁴³

Исусов јединствен однос са Оцем објашњава се изразом „мој љубљени“ (12 18; уп. 3 17; 11 25–30; 17 15) и подвлачењем да је Дух на њему (ст. 18). Показујући самилост и бригу према немоћнима, Исус свом народу доноси дуго

⁴⁰ Беатон (Beaton, R., *Ibid.*, 111–114.) сматра да је у овом случају реч о преводу са јеврејског. Уочљиво присуство Матејевих теолошких намера и усклађеност навода са ширим контекстом приповести сугерише да је посредни редакторска активност Еванђелисте.

⁴¹ О месијанском схватању овог одељка у интертестаментарној књижевности, види: France, R. T., *Ibid.*, 321–322. Опширније о корпоративном (саборном) саморазумевању Израила, види: Кубат, Р., *Основе старосавезне антирройолоије: теолошка перспектива*, ПБФ, Беседа, Београд — Нови Сад 2008, 136–139.

⁴² Beaton, R., *Ibid.*, 106–107.

⁴³ Опширна текстуална анализа у: Beaton, R., *Isaiah's Christ in Mathew's Gospel*, 123–41.

очекивано спасење за његово исцељење и обновљење (ст. 20). Његова се појава осликава као мирни изазов неправди и насиљу (12 19–20; уп. 12 14). У складу са LXX Ис 42 4 (καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν) Исус је *нада* незнабошцима, будући да им пружа улазак у заједницу Новог савеза, што ће постати у потпуности јасно у даљем току приповести. Јасно је зашто се Матеј определио за ову варијанту а не за јеврејску („У његов закон острва ће положити наду своју“). Наглашавањем да ће његово *име* бити извор наде (ст. 21), истичу се Исусове месијанске и универзалистичке претензије, чији се смисао исказује на нивоу приповести и рецепције његових читалаца (уп. 1 23; 28 20).⁴⁴

4.9. Пс 78 2 у Мт 13 35

По завршетку Исусових парабола (13 1–34), навод испуњења (Пс 77/78 2) интерпретира теолошку позадину Исусовог говора у параболама. Текст је близак и једној и другој традицији. Близкост LXX се у првој линији огледа у употреби речи *йриче* (παραβολαῖ) за истозначни јеврејски израз (māšāl). Тиме се подвлачи да се Исус обраћао народу у причама. У другој линији текст је ближи МТ. Уместо речи *казиваћу* (φθέγγομαι), налази се *изнећу* (ἐρεῦξομαι/’abbī’āh). Супротно од LXX (προβλήματα), Матеј употребљава израз *сакривено* (κεκρυμμένα) уместо *изреке* (ΜΤ ἡιδῶντ). Шта је подстакло Матеја да овај израз употреби?

Поједина рана текстуална сведочанства у уводној формули садрже упућивање на пророка Исаију.⁴⁵ Ако их следимо, Ис 29 14 може бити извор ове речи. Оба текста садрже речи *народ* и *исїа*, што омогућава поређење њиховог садржаја. Према Ис 29 14, Бог ће распршити мудрост мудрих и *сакриће* (κρύψει) разборитост разборитих. То се добро уклапа у Матејев контекст. Ученицима је омогућено да *разумеју* тајне Божијег царства (Мт 13 11–13.51). Окупљена маса, међутим, не може да их појми, јер су *исїинска* мудрост и *исїинска* разборитост сакривене од њих. Стога, приче немају за циљ да обзнане значење тајни, већ да га сакрију од оних који у Исусу не препознају Месију. Смисао одељка није у томе да Исуса представи као тумача божанских тајни,⁴⁶ већ да укаже зашто његово деловање наилази на различите одговоре. Црква *зна* ко је Исус. Самим тим, она је у предности у односу на Израил, који одбија да разуме (13 17).⁴⁷

⁴⁴ Beaton, R., „Isaiah in Matthew’s Gospel“, у: Moyise S., Menken, M. J. J. (прир.), *Isaiah in the New Testament*, T&T Clark, London — New York 2005, 70–71.

⁴⁵ Према Менкену (Menken, M. J. J., *Matthew’s Bible*, 90–92.), реч је о дужем, тежем и, самим тим, вероватнијем читању, које су преписивачи исправили у складу са познавањем Писма.

⁴⁶ Према Францу (France, R. T., *Ibid.*, 530.), овај навод истиче да је Исус Божији говорник и да његов реторички приступ потиче из Старог Завета.

⁴⁷ Menken, M. J. J., *Ibid.*, 97–104; Menken, M. J. J., „The Psalms in Mathew’s Gospel“, у: Moyise, S., Menken, M. J. J. (прир.), *The Psalms in the New Testament*, T&T Clark, London — New York 2004, 67–69.

4.10. Зах 9 9 у Мт 21 5

Од 16 21 ток приче *Матејевој еванђеља* се оријентише према Јерусалиму у којем ће се збити Исусово страдање и васкрсење. Очекивано, Матеј не пропушта да Исусов улазак у Јерусалим представи као испуњење месијанског пророштва. Након описа Исусових упутстава ученицима (21 1–3), његов улазак у Јерусалим се расветљује позивањем на Зах 9 9. Овим наводом Матеј подвлачи Исусово давидовско царско порекло и послање (уп. 21 9) истичући његову кротост насупротив раширеним политичким и милитари-стичким месијанским очекивањима.

Укључивањем императива из Ис 62 11, навод је добио прокламацијски тон (εἴπατε τῆ θυγατρὶ Σιών, уместо χαίρε σφόδρα θυγάτηρ Σιών). Непријатељство на које ће Исус ускоро наићи (уп. 21 10) је антиципирано. До краја приче Јерусалим ће представљати место опирања Божијој вољи и одбацивања његовог Месије, као што је био и на самом почетку. Узевши у обзир Матејеву доследност у негативној карактеризацији Јерусалима и верских вођа, разумљиво је зашто се Јерусалим не може радовати због Исусовог доласка. Као што следи у даљој приповести, а у складу са измењеним почетком навода, народ који прати Исуса на његовом уласку у Јерусалим носи вести о његовом цару.⁴⁸ Искључивши „праведан и спасоносан“ (δίκαιος καὶ σφύζων αὐτός) из Зах 9 9, Матеј је снажније истакао смисао Исусовог месијанског достојанства и мира који доноси његова владавина.⁴⁹

Последњи део текста се појашњава у складу са јеврејском терминологијом. Уместо LXX: „на теглећој животињи и магарету“ (ἐπὶ ὑλοζυγίου καὶ πῶλον νέον), Матеј доноси: „на магарици и на магарету, младунчету теглеће животиње“ (ἐπὶ ὄνον καὶ ἐπὶ πῶλον υἷὸν ὑλοζυγίου). Тако у приповест уводи две животиње (21 2–4, 6–8), што је неким истраживачима сугерисало да није разумео функцију паралелизма (уп. Мк 11 1–8; Лк 19 30–35, Јн 12 12–15).⁵⁰ Не искључујући и друга објашњења, могуће је да је Матеј деловао у складу са сопственим егзегетским уверењима.⁵¹ Уколико се опис магарета и мага-

⁴⁸ Contac, Emanuel, “The Reception of Zechariah 9:9 in the New Testament and in the Early Church”, *Sacra Scripta* XI, 2 (2013), 182.

⁴⁹ У Зах 9 Јахве води победоносну битку против незнабожачких народа који су понизили Израил (9 1–8). Напослетку цар се враћа у Јерусалим у мирној поворци, јашући на магарету као „оправдан и изабављен“ (Мт 9 9–10). За артикулацију његовог првобитног значења унутар еванђелске приповести, види: France, R. T., *н. г.*, 775–776.

⁵⁰ McCasland, S. V., *Ibid.*, 144–146.

⁵¹ Не искључујући могућност да су две животиње заиста биле присутне, Франц покушава да покаже да је Матејево необично читање овог паралелизма последица његове упућености у јеврејску традицију тумачења: „Спомињање другог магарца је пре последица типичног јеврејског интересовања за облик текста, те иако је знао да се он односи на само једну животињу, његов речник је, међутим, довео до спомињања другог“ (France, R. T., *Ibid.*, 778–779.). Према томе, Матејево читање овог паралелизма не може служити као аргумент да је писац овог Еванђеља био нејеврејског порекла, неупућен у интерпретативне праксе јудејства оног доба, како сматра: Wilcox, M., „Text Form“ у: Carson, D. A., Williamson, H. G. M. (прир.), *Ibid.*, 199–200.

рице, ближи МТ, чита у складу са Пост 49 9–11 (уп. 2Сам 16 1), Исус се овде представља као Давидов законити наследник, а у складу са важном христовом темом *Еванђеља* (уп. 22 42–45).⁵²

4.11. Зах 11 12–13 у Мт 27 9–10

Описујући Јудин покушај да врати тридесет сребрника (27 3–5) и решеност првосвештеника и старешина да „крвавим новцем“ купе лончареву њиву за погреб странаца (27 6–8), Еванђелиста је стваралачки припремио пут за свој последњи навод испуњења. Уводна формула је истоветна са оном из 2 17. Ипак, веома слободан текст овог навода не долази из *Књије ѓорока Јеремије*, већ из Зах 11 12–13. Најочигледнија светописамска слика је мотив *ѓридесет сребрника*. Одатле потиче слика процене, узимања новчића, бацања сребрника у храмовну ризницу и спомињање тајанственог лончара. Иако близак LXX, његов завршетак отежава одређивање текстуалног облика, јер потиче из формуле за заповест коју је Бог дао Мојсију (уп. Изл 9 12).⁵³

Текст највише алудира на Јер 19 1–3 (уп. 18 1–3 и 32 8–15). Оно што га са њим повезује јесте тема одбачености. *Тридесет сребрника* је смешна плата Израиловом пастиру, пророку чије дело опонаша Божије старање за Израил. Спомињање кривице за проливање невине крви (Јер 19 5) и лончара (Јер 19 1) омогућава Матејевим читаоцима да у овом тексту уоче „мозаик светописамских мотива“, то јест како се Јеремијине мисли примењују на трагичан врхунац Израиловог супротстављања Божијем науму.⁵⁴

Његов слободан облик и алузивност пружа више могућности за тумачење. Према једном, Матеј је видео његово испуњење (1) у чину првосвештеника који су, одбацивши Исуса као Месију, на себе свалили кривицу за његову смрт, према Божијој вољи изреченој у Писму.⁵⁵ То је у складу са током радње у којој су првосвештеници актери (уп. 27 7) и заступљеном читању глагола $\xi\lambda\alpha\beta\omicron\nu$ и $\xi\delta\omega\kappa\alpha\nu$ у 10. стиху. Међутим, пружајући предност важним текстуалним сведочанствима која садрже глагол $\xi\delta\omega\kappa\alpha$, (2) Франц тврди да је читање овог навода у првом лицу оригиналније и у складу са његовим завршетком ($\kappa\alpha\theta\grave{\alpha}\ \sigma\upsilon\nu\epsilon\tau\alpha\acute{\xi}\epsilon\nu\ \mu\omicron\iota\ \text{K}\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\varsigma$). Цео текст је, у овом случају, говор одбаченог пастира, што би одговарало контексту Захарјиног текста. Матеј је тако својим реципијентима пружио могућност да промисле како су трагичне околности Исусовог одбацивања и страдања у директној вези са њим, или „како се прво лице (месијанског) субјекта старозаветног текста може повезати са поступцима Јуде (бацањем новца) и свештеника (куповином њиве)“.⁵⁶ На крају, у светлу Јер 32 9

⁵² Ham, C. A., *Ibid.*, 53.

⁵³ Ham, C. A., *Ibid.*, 55.

⁵⁴ R. France, R. T., *Ibid.*, 1043.

⁵⁵ Ham, C. A., *Ibid.*, 56.

⁵⁶ R. T. France, *Ibid.*, 1045.

(καὶ ἐκτρώσιν τὸν ἄρρὸν), навод у ироничном смислу указује да Израил, овако или онако, прима незнабошце у своју заједницу.⁵⁷

5. Комуникативна сврха

Првенствена функција *Еванђеља* је да Цркви посведочи живо присуство Месије, не само у њеној прошлости него и будућности. Његови првобитни читаоци долазе из хеленистичког културног миљеа. Припадају заједници која укључује Јудеје и незнабошце и налази се негде у Сирији (4 24). Библијски тон *Матхејевој еванђеља* сугерише да његови читаоци добро познају Писмо и да их занима како његов садржај стоји у односу са њиховим искуством Новог савеза у Исусу Христу. Одређена питања се намећу сама по себи. Како су слушаоци или читаоци *Еванђеља* могли да препознају унутрашњи садржај и значење Старог Завета у чину његовог читања? Да ли наводи испуњења подстичу продубљеније читање Старог Завета или нуде готова решења?

Унутар приповести наводи имају функцију да попут *мреже* повежу читаоце са тим да је сваки аспект Исусовог деловања, живота и учења у *складу* са Писмом. Матеј тако развија основу киригме коју можемо пронаћи код Апостола Павла (1Кор 15 3–8). Њихов пажљив распоред твори својеврстан библијски мозаик лика Исуса Христа. Неки пророчки одломци први пут у *Матхејевом Еванђељу* добијају месијански статус. Њихов смисао се доводи у везу са догађајима из Исусове прошлости у којој су досегли своје испуњење. Међутим, њени ефекти се изнова пројављују у моћном присуству васкрслог Господа у својој Цркви. Језиком Старог Завета артикулише се њен егзистенцијалан значај. То не представља никакво изненађење. За Матеја и његову заједницу, Стари Завет представља важно упориште, другим речима сведочанство Божијег откривења у Исусу.

Збијеност првих пет навода у уводном делу *Еванђеља* (Мт 1–2) упућује на неопходност да се традицијама о Исусовим рођењу, идентитету, пореклу и послању пружи значај киригме о његовој крсној смрти, тродневном обитавању у гробу и васкрсењу. Није необично што се у њима предображава његово спасоносно страдање или што стоје у блиској вези са његовим смислом, кроз упечатљиве библијске мотиве.

Иако утичу на формалне карактеристике приповести, они не производе еванђелске догађаје. За древне и савремене читаоце смисао многих старо-

⁵⁷ Hauerwas, S., *Matthew*, ВТСВ, Brazos Press, Grand Rapids 2006, 231. У контексту Јер 32 *куйовина њиве* представља чин наде за Јудеје, суочене са вавилонском инвазијом. Послевакрсни обрт (28 18–20) посавременује смисао пророчког текста, будући да се „ученици“ у свом посланству обраћају свим народима. Према томе, чин првосвештеника и старешина (Мт 27 7) јесте, сасвим иронично, „знак“ наде за незнабошце.

заветних пророштава је тешко спојив са околностима из Исусовог живота (уп. 2 18). Ипак, за читаоце *Майејевої Еванђеља* Стари Завет добија прави смисао тек у додиру са Месијом, односно у искуству заједништва са Господом. Према томе, заједници није тешко да у чину поновног читања Писма изводи његове месијанске импликације, пошто је њен ум уређен овим искуством. Потом се улога ових навода огледа у томе да одређеним догађајима пружи теолошку релативност и легитимише их у складу са првентивном темом Писма: све што се догодило је у складу са Божијом вољом, која је објављена кроз пророке, ради спасења и обновљења човечанства. Одатле њихов снажан библијски призив, изразита алузивност и велики типолошки распон. Са једне стране, реч је о интерпретативном процесу који месијанске догађаје повезује са Божијом вољом израженом у Писму. Са друге стране, преузимајући речник и тематику ових навода, еванђелски текст расветљује њихов смисао са становишта општења заједнице са својим Господом.⁵⁸

Майејево Еванђеље подстиче на интензивно читање Старог Завета у новом светлу упорним позивањем на његове текстове, мотиве и обрасце. Читаоце који нису до танчина упознати са садржајем Старог Завета, оно може подстаћи да га боље упознају, из перспективе која је његовом писцу нарочито важна. Приповедна моћ *Майејевої Еванђеља* не огледа се само у томе што оно својим читаоцима пружа јасну еванђелску причу, која се повремено суптилно прекида, у облику Христових препознатљивих говора или језгровитих библијских коментара. Његова сугестивна моћ се огледа у томе што своје читаоце обогаћује сазнањем да је сваки детаљ из његовог живота у складу са пророштвима и очекивањима Старог Завета.⁵⁹

6. Закључак

Наводи испуњења представљају важан елемент у Матејевој рецепцији Старог Завета. У многим аспектима они су блиски егзегези која је практикована у јудејству пре и током првог века по Христу. Њихова текстуална форма такође сведочи о богатој и сложеној егзегетској активности у овом периоду. Флуидност текстуалних традиција је само једна страна Матејевој рецепције. Важно је имати у виду да је тумачење уткано у сам светописамски текст. Иако је и у овом погледу близак јудејским егзегетским праксама, подређеност светописамских текстова еванђелској приповести чини га значајно различитим у теолошком погледу.

⁵⁸ О реторичкој и комуникативној функцији Матејевих навода, види: Beaton, R., *Isaiah's Christ in Mathew's Gospel*, 30–34, као и: France, R. T., *Ibid.*, 14–17.

⁵⁹ О томе како алузивност навода одјекује код различитих типова читаоца, види: Luz, U., *Ibid.*, 131–133.

Матхејево Еванђеље сведочи о томе како искуство заједницења са прослављеним Господом премешта епицентар светописамске приповести. Њена првобитна усмереност на Израилово искуство у догађају изласка Божијег народа из Египта преусмерава се на промишљање Новог савеза и новог изласка у Исусовој смрти и васкрсењу. Претходно искуство се не поништава. Његово значење се открива у новом светлу у Исусовом спасоносном деловању и његовом присуству у свим временима. Другим речима, месијанско доба постаје референтна тачка за тумачење Писма.

Фарисејски јудаизам, са чијим се погледима и претензијама *Матхејево Еванђеље* сукобљава, представља спољашњи чинилац еванђелске рецепције Старог Завета. Њена унутрашња јединственост се образује у литургијском контексту, будући да се управо у њему доба Божијег присуства пројављује у свој сили.

Овај аспект је нарочито значајан за православну рецепцију Старог Завета. Упечатљиви библијски тон и још неистражено обиље светописамских садржаја и мотива у иконографији, химнографији и текстовима Светих тајни и богослужења сведочанство је о значају Старог Завета за Православну Цркву.⁶⁰ Међутим, у пракси се сусрећемо са израженим отуђењем од његовог садржаја.

Истраживање Матејеве употребе Старог Завета делом је показало да је ово *Еванђеље* немогуће разумети на прави начин без свести о његовој укорењености у старозаветној причи о Божијем деловању у Израиловој историји. За православну теологију то је веома важно, јер се у средишту њеног разумевања Старог Завета налази основни концепт Матејевог схватања Писма — Испуњење. Ипак, савремена теологија не може да избегне одређене проблеме које повлачи Матејев приступ старозаветном тексту и његова евентуална апропријација. За разумевање специфичности његове интеракције са старозаветним текстом неопходна је методолошка освешћеност и доследност.⁶¹ Историјско-критичко истраживање новозаветних списа може бити од помоћи за реконструисање њиховог првобитног смисла и намене за црквене заједнице у којима је старозаветни текст имао важну теолошку улогу.⁶² Свест о интертекстуалној природи новозаветних списа може допринети бољем разумевању њихове христотеличне интерпретаци-

⁶⁰ Види: Василијадис, П., *Lex orandi: литургијско дојословље и литургијски ѝрејород*, Каленић, Крагујевац 2006, 73–79.

⁶¹ Једини методолошки приручник за истраживање употребе Старог Завета у Новом Завету долази из пера евангеличког библисте Грега Бејла: Beale, Greg K., *Handbook on the New Testament Use of the Old Testament: Exegesis and Interpretation*, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan 2012.

⁶² Види корисну расправу о релевантности историјско-критичке методе упркос њеним ограничењима у: Драгутиновић, П., „Има ли смисла трагати за првобитним смислом? — Теолошки значај историјско-критичке методе“, у: *Саборносї* 3 (2009), 1–17.

је Старог Завета.⁶³ Са свешћу о његовом првобитном смислу, интертекстуалности, наративној и реторичкој снази, историји његовог обликовања и интерпретације, христоцентрично тумачење Старог Завета јесте сложен, али и изазован задатак за теологију Цркве. Новозаветни списи, међу којима се *Маїејево Еванђеље* издваја као нарочит пример ранохришћанске свести о христоцентричности Старог Завета, представљају неисцрпно надахнуће за овакву врсту теолошког подухвата.

Библиографија

Извори

- Novum Testamentum Graece*, NA²⁸, Barbara and Kurt Aland, J. Karavidopoulos (и др. прир.), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2012.
- Septuaginta: editio altera*, A. Ralfs, R. Hanhart (прир.), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2006.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia*, K. Elliger, W. Rudolph (прир.), Hendrickson Publisher, 2006.
- Свеїо їисмо Сѿарої и Нової завейїа*, Ђ. Даничић, Комисија Светог архијерејског Синода Српске православне цркве, Београд 2011.
- Нови завейї*, превео Е. М. Чарнић, Библијско друштво, Београд 2010.
- Псалїиїр: са девейї дїдлїјских їесама*, превод грчког и црквенословенског Псалтира владика А. Јевтић, Братство светог Симеона Мироточивог, Врњачка Бања 2000.
- Ўїоредни їреїлед Еванђеља: синоїсис*, Р. Кубат (прир.), Православни богословски факултет, Беседа, Београд — Нови Сад 2008.
- Kumranski rukopisi iz pećina kraj Mrtvog mora*, E. Veber, (прир.), BIGZ, Beograd 1983².

Литература

- Василијадис, Петрос, *Lex orandi: лїїїурїїјско доїословље и лїїїурїїјски їреїїород*, Каленић, Крагујевац 2006.
- Драгутиновић, Предраг, *Мисїја и комуникација у раном хришћансїїву: їуїїовања хришћана као израз јединсїїва Цркве у Новом завейїу и код Аїїосїїолских оїїаца*, Институт за теолошка истраживања, Београд 2010.
- , „Има ли смисла трагати за првобитним смислом? — Теолошки значај историјско-критичке методе“, *Саборносїї* 3 (2009), 1–17.

⁶³ Према Моїсеовом гледишту (Moyise, S., „Does the NT Quote the OT Out of Context?“, *ANVIL* 11/2 (1994), 137–143.), интертекстуалност пружа потпуније решење проблема промене првобитног контекста старозаветних текстова у *Маїејевом Еванђељу* од историјско-критичког приступа или увида из историје дїдлїјске интерпретације. Она објашњава динамику старог и новог значења дїдлїјског текста као дијалектички однос. Старо и ново значење се прожимају у својеврсној напетости. Читаоци се позивају да послушају њихове „гласове“ и ухвате се у коштац са њиховом сложеном „хармонијом“ у уметничком и егзистенцијалном контексту.

- Кубат, Родољуб, *Основе сјајаросавезне антиројолоије: шеолошка ѿерсијекѿива*, Православни богословски факултет, Беседа, Београд — Нови Сад 2008.
- , *Трајовима Писма: Сјајари Савез — шеолоија и херменуѿика*, Каленић, Крагујевац 2012.
- Allison Jr., Dale C., „Matthew“, у: Muddiman, J., Barton, J. (прир.), *Gospels*, Oxford Bible Commentary, New York 2001, 27–84.
- Beale, Greg K., *Handbook on the New Testament Use of the Old Testament: Exegesis and Interpretation*, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan 2012.
- Beaton, Richard, *Isaiah's Christ in Mathew's Gospel*, (Society for New Testament Studies Monograph Series 123), Cambridge University Press, New York 2002.
- , „Isaiah in Matthew's Gospel“, у: Moyise S., Menken, M. J. J. (прир.), *Isaiah in the New Testament*, T&T Clark, London — New York 2005, 63–78.
- Contac, Emanuel, „The Reception of Zechariah 9:9 in the New Testament and in the Early Church“, *Sacra Scripta* XI, 2 (2013), 179–200.
- Davies, Margaret, *Matthew*, Readings: A New Biblical Commentary, Sheffield Phoenix Press, Sheffield, 2009².
- Dodd, C., *According to Scriptures: The Substructure of New Testament Theology*, Nisbet, London 1952.
- France, R. T., *The Gospel of Matthew*, The New International Commentary on the New Testament, William B. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan — Cambridge 2007.
- Ham, Clay Alan, „The Minor Prophets in Matthew's Gospel“, у: Moyise, S., Menken, M. J. J. (прир.), *The Minor Prophets in the New Testament*, T&T Clark, London — New York 2009, 39–56.
- Hauerwas, Stanley, *Matthew*, Brazos Theological Commentary on the Bible, Brazos Press, Grand Rapids 2006.
- Hodgson Jr., Robert, „The Testimony Hypothesis“, *Journal of Biblical Literature* 98/3 (1979), 361–78.
- Jones, I., „Matthew“, у: Barclay, J., Sweet, J. (прир.), *Early Christian Thought in its Jewish Context: Essays in honor of Morna D. Hooker*, Cambridge University Press, Cambridge 1996, 59–69.
- Luz, Ulrich, „Intertexts in the Gospel of Matthew“, *Harvard Theological Review* 97/2 (2004): 119–137.
- , „The Gospel of Matthew: A New Story of Jesus, or a Rewritten One?“ у: *Studies in Matthew*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Cambridge U.K. 2005, 18–36.
- Menken, M. J. J., *Matthew's Bible: The Old Testament Text of the Evangelist*, Leuven University Press, Leuven 2004.
- , „The Psalms in Mathew's Gospel“, у: Moyise, S., Menken, M. J. J. (прир.), *The Psalms in the New Testament*, T&T Clark, London — New York 2004, 61–82.
- Moyise, S., *The Old Testament in the New: An Introduction*, T&T Clark, London — New York 2001.
- , „Does the NT Quote the OT Out of Context?“ *An Anglican Evangelical Journal for Theology and Mission* 11/2 (1994), 133–43.
- Müller, M., *The First Bible of the Church: The Plea for Septuagint*, (Journal for the Study of the Old Testament Supplements Series 206), Sheffield Academic Press, Sheffield 1996.

- , „The New Testament Reception of the Old Testament“, у: Müller, M., Tronier, H. (прир.), *The New Testament as Reception*, Sheffield Academic Press, Sheffield 2002, 1–14.
- , „The Reception of the Old Testament in Matthew and Luke-Acts: From Interpretation to Proof from Scripture“, *Novum Testamentum* 43/4 (2001) 315–30.
- Stanton, Graham, „Matthew“, у: Carson, D. A., Williamson, H. G. M. (прир.) *It is written: Essays in honor of Barnaba Lindras*, Cambridge University Press, New York 1988, 205–219.
- Tatum, W. B., „'The Origin of Jesus Messiah' (Matt 1:1, 18a): Matthew's Use of Infancy Traditions“, *Journal of Biblical Literature* 96/4 (1977), 523–35.
- Wilcox, M., „Text form“, у: Carson, D. A., Williamson, H. G. M., *It is written: Scripture citing Scripture: Essays in honor of Barnaba Lindras*, Cambridge University Press, New York 1988, 193–204.
- Young, F. M., *Biblical Exegesis: The Formation of Christian Culture*, Cambridge University Press, Cambridge 1997.

The Use of the Old Testament in the Gospel of Matthew: Fulfillment Quotations

Summary: This article investigates the use of the Old Testament in the Gospel of Matthew by exploring origin, function and meaning of the fulfillment quotations. Its starting point is that Matthew added scriptural quotations to his narrative, as to mark its continuity with biblical history of salvation, and to claim the realization of scriptural promises about continual presence of God with his people in the figure of Jesus Christ. This investigation takes eleven fulfillment quotations into consideration, and focuses on their text form, place they have inside the narrative, and their communicative roll.

Key words: Gospel of Matthew, Old Testament, fulfillment quotations, communicative roll.